

In: *Aranyszájú Szent János: Beszédék a zsidók ellen.* (Fordította, a bevezetést és a jegyzeteket írta: Vattamány Gyula.) Budapest: WJLF. [2005.] 45-67.

Első beszéd

[48.843]¹ Ma annak a témának a hátralevő részéről kívántam beszélni nektek, amelyikről a múltkor szoltam, és alaposabban be akartam mutatni, milyen felfoghatatlan az Isten.² Ennek bizonyítására az elmúlt vasárnap már sok és hosszú érvet hoztam fel, amikor is tanúkul Ézsaiást, Dávidot és Pált idéztem. Ézsaiás ugyanis így kiáltott: „Az Ő származását pedig kicsoda fogja elbeszélni?”³ Dávid pedig így adott hálát Istennek az Ő felfoghatatlansága miatt: „Magasztallak Téged, mert félelmetesen csodálatossá lettél: csodálatosak a te műveid.”⁴ Majd ismét: „A te ismereted csodálatossá vált énelőttem, hatalmassá lett, nem érhetek fel hozzá.”⁵ Pál pedig nem az Ő lényegének a kifürkészésére törekedett, hanem csakis az ő gondviselését, sőt, magának a gondviselésnek is csak egy kis részét emelte ki, amelyet a pogányok elhívásával kapcsolatban mutatott be. Amikor pedig mint a végtelen tengert, olyan felfoghatatlannak látta azt, így kiáltott fel: „Ó, Isten gazdagságának és bölcsességének és ismeretének mélysége! Milyen kifürkészhetetlenek az Ő ítéletei, és mennyire kinyomozhatatlanok az Ő útjai!”⁶

(2) Már ennyi bizonyíték is elegendő lett volna. Én azonban nem értem be a prófétákkal, és az apostoloknál sem álltam meg, hanem felhágtam egészen a mennyekbe, és megmutattam nektek az angyalok karát is, akik így szoltak: „Dicsőség a magasságos Istennek, a földön békesség, az embereknek jóakarát.”⁷ Aztán meghallottátok a szeráfokat, megrettenve és

¹ Mivel a szövegnek még nincs kritikai kiadása, ezért a szögletes zárójelbe tett számok a *Migne Patrologia Graeca* (a továbbiakban PG) kötetszámára (ez mindig 48) és azon belül a megfelelő kolumnára utalnak. A fejezeteket a PG beosztása alapján, a fejezeteken belüli egységek számozását Harkins angol fordítása alapján végeztem el (Saint John Chrysostom: *Discourses Against Judaizing Christians* [The Fathers of the Church 68.]. ford.: Paul W. Harkins. The Catholic University of America Press, Washington, D.C. 1979.).

² Világos utalás a *De incomprehensibili Dei natura contra Anomoeos* címen ismert homíliáisorozat első beszédére, amelyet 386-ban mondott el (lásd PG 48.699–710). Az anomoioszok radikális ariánus csoportot alkottak, akik azt állították, hogy úgy ismerik Istent (és hogy úgy ismerhető), mint ahogyan Ő magát ismeri. Nemcsak azt állították, hogy a Fiú nem egyenlő az Atyával, hanem azt is, hogy lényegileg is különbözik tőle (J. Quasten: *Patrology*. 3 vols. Westminster, Md., 1950–60. vol 3. p. 451.) A közelmúltban magyar fordításban is megjelent a beszéd sorozat *A Felfoghatatlanról és az Egyszülött dicsőségéről* (ford.: Perczel István, Osiris, Bp., 2002.) címen. Meg kell még jegyezni, hogy a fenti mondatban „a múltkor”-ral fordítottam János „prón” szavát, melynek – „a közelmúltban”, „a múltkor”-on kívül – a másik jelentése „tegnapelőtt”. Mivel azonban János ekkoriban vasárnaponként prédikált, ezért valószínűbb a „múltkor” jelentés.

³ Ézs 53,8 a *Septuaginta* alapján. A keresztény tradícióban ez a szakasz (amelyet a héber szöveg legitim értelmezésének tarthatunk: „tén genean autu tisz diégészetai”) Krisztus titokzatos származására utal. A héber „dór” (amelyet a LXX „genea”-val fordított) rendszerint az „élettartam”-ot, vagy az adott nemzedéket jelenti, de nem utal a nemzés avagy a fogantatás mikéntjére (szemben a genea-val, amely „születés”-t, „származás”-t is jelent). János azonban a „genea” szó eme harmadik denotációját veszi alapul (az antiochiai tradíciónak megfelelően) – a „származás”, „születés” jelentéssel. Ezt a szakaszt a *Contra Anomoeos* homíliáiban is idézi (PG 48.705–6), és ott a „diégészetai” ige futurum-implikációira összpontosít, ugyanis ezt mondja: „Nem azt mondta: 'Ki mondja (vagy magyarázza) el', hanem azt: 'Ki fogja elmondani (v. elmagyarázni) az ő születését?'”. Így – polemikus célzattal – voltaképpen kizár minden későbbi, a Krisztus származását célzó magyarázat lehetőségét.

⁴ Zsolt 139 (LXX: 138),14.

⁵ Zsolt 139 (LXX: 138),6.

⁶ Róma 11,33.

⁷ Lk 2,14.

megborzongva, amikor azt harsogták: „Szent, szent, szent Küriosz szabbaót⁸, telve az egész föld az ő dicsőségével.”⁹ És másutt is így kiáltanak a kerubok: „áldott az Ő dicsősége az ő helyéről!”¹⁰

(3) [48.844] Íme: lent is három tanú, fent is három tanú, akik Isten megközelíthetetlen dicsőségét tárják fel. A bizonyíték ezek után már cáfolhatatlan volt: és taps zaja támadt, felhevült a terem, föllelkessedett a gyülekezet.¹¹ Én pedig örvendeztem, de nem a magam sikerén, hanem azért, mert az én Uram megdicsőült. Mert az a taps és az a helyeslés a ti lelketek Isten iránti szeretetéről tanúskodott. Ha a szolga szereti az urát, és hallja, hogy valaki dicséretet mond róla, akkor a szíve lánggra lobban az uráért érzett szeretete miatt aziránt, aki a dicséretet mondja: ugyanúgy cselekedtetek ti is akkor. Buzgó tapsotok az Úr iránt tanúsított rendkívüli szereteteket mutatta meg.

(4) Ma is ezt a viadalt kívántam folytatni.¹² Mert ha az igazság ellenségei sosem hagynak fel azzal, hogy káromolják Jótevőjüket, akkor nekünk még kevésbé szabad betelnünk a Mindenség Istenének dicséretével. De mi is ma a helyzet? Egy másik, kiváltképp fájdalmas betegség¹³ csal a nyelvünkre orvoslásért való segélykiáltást, egy olyan betegség, amely az Egyház testében növekedett fel. Először ezt kell eltávolítani, és csak azután kell a kívül levőkkel törődni: először a saját házunk népét kell meggyógyítanunk, és csak azután kell az idegeneket gondoznunk.

(5) Mi hát e kór? A szerencsétlen, nyomorult zsidók ünnepei, a kürtzengések, a sátorok, a böjtök¹⁴ készülnek folyamatosan, egymás után ránk rontani. Sokan vannak a mi sorainkban, akik azt mondják, hogy a mieink. Ám ezek közül némelyek eljárnak, hogy megnézzék a zsidó ünnepeket, mások meg együtt is ünnepelnek a zsidókkal, és részt vesznek a böjtjeikben is. Az egyháznak ezt a gonosz szokását kívánom most elűzni. [48.845] Az anomoioszok elleni beszédekre más időpontban is sort keríthetünk, semmi kár sem származik abból, ha elhalasztjuk őket. Ha azonban most, amikor ilyen közel vannak, már az ajtóban állnak¹⁵ a zsidók ünnepei, nem gyógyítom meg a judaizmus betegeit, félek, hogy némelyek mélységes bolondságuk és időszerűtlen közösködésük miatt talán részt vesznek a zsidók törvényszegésében. Félek, hogy ebben az esetben feleslegessé is válna az összes többi beszédem is erről a témáról. Mert ha ma nem hallgatnak meg engem, és megtartják a böjtöket a zsidókkal, akkor a bűnük elkövetése után már felesleges lesz a gyógyszert beadni nekik.

(6) Ezért hát igyekszem megelőzni a bajt, ahogyan az orvosok is teszik: először a legsürgősebb és legsúlyosabb eseteket látják el. Ez a betegség pedig azonos természetű és hasonló is ahhoz, mint amely ellen korábban küzdöttem. Minthogy az anomoioszok és a zsidóság istentelenségükre nézve hasonlatosak, az anomoioszok elleni küzdelemhez is hasonlóan fog most mutatkozni a zsidók elleni. Mert ugyanazzal vádaskodnak a zsidók is,

⁸ A héber Él Cöbáót görög átírása, jelentése: Seregek Ura.

⁹ Ézs 6,3 (LXX).

¹⁰ Ez 3,12 (LXX). A héber szövegben egyes kéziratok a „bárukh” szót hozzák, melynek jelentése „áldott”, míg más kéziratok a „börús” szót szerepeltetik, mely azt jelenti: „fölemelkedett”. A LXX az előző változatot ismeri. A második esetben a mondat fordítása ez volna: „Felemelkedett az Ő dicsősége az Ő lakhelyéről”.

¹¹ Jánost és a korabeli rétorokat egyaránt gyakran megtapsolták a gyülekezetben beszéd közben. Az első anomoioszok utáni homília utáni tapsra utal most a szerző.

¹² A birkózók küzdelméből merített metaforák. (Εβουλόμην μὲν οὖν καὶ σήμερον ἐπαγωνίσασθαι τοῖς παλαίμασι τούτοις. Lásd még pl. PG 48.709.)

¹³ Itt már nem az anomoioszokról, hanem a judaizmusról szól: a betegség metafora gyakran használt szókép a kor retorikájában. János alkalmazza pl. az anomoioszokra (lásd pl. *De incomprehensibili dei natura* 1.337; Hom 1.1.4; PG 48.844) és a markionitákra is (lásd Hom 43.2 in Mat 12,38 PG 57.458).

¹⁴ Ezek az ünnepek sorrendben a Rós haSháná („az év feje”: a kürtzengések ünnepe), a Szukkóth (sátoros ünnep), valamint a Jom Kippurkor (az „engesztelés napján”) tartott böjt. (Mindez a zsidó Tisri hónapban zajlik le, amely szeptember–októberi időszakra esik). Későbbiekben a „nészteia”, vagyis a böjtök jórészt erre a böjtre, vagy a Jom Kippur és Szukkóth közötti tíz napos böjtre utalnak.

¹⁵ Utalás Mt 24,33-ra.

mint amivel az anomoioszok. De miféle vádakat hoznak a zsidók fel? Azt, hogy [Jézus] saját atyjának mondta Istent, saját magát hasonlónak téve Hozzá.¹⁶ Ugyanezt a vádat hozzák fel az anomoioszok is, sőt nem is vádaskodnak, hanem inkább kiradírozzák a kifejezést: „egyenlő Istennel”, és ennek jelentését is, igaz, nem nem a kezükkel, hanem okoskodásaikkal.

II.

(1) Ne csodálkozzatok azon, hogy szerencsétleneknek neveztem a zsidókat. Hiszen tényleg szerencsétlenek és nyomorultak azok, akik, miután ekkora jótétemények érkeztek a kezeik közé a mennyekből, nagy buzgón elutasították és el is hajították azokat. Mert feltámadt nekik a megigazulás hajnalpírja: de ők eltaszították a napsugarat, és még mindig a sötétségben ülnek. Mi pedig, akik a sötétségben nevelkedtünk, magunkhoz vontuk a világosságot, és megszabadultunk a tévelygés homályából. Azok a szent gyökér ágai voltak, de kivágattak.¹⁷ Mi nem tartoztunk a gyökérhez, mégis az istenfélelem gyümölcseit hoztuk. Azok olvassák a prófétákat már gyermekkoruktól fogva, mégis megfeszítették Azt, akiről a prófécia szólt. Mi azonban nem hallottunk isteni ígéretet, mégis leborulva imádtuk az előre Meghirdetettet. Azért szerencsétlenek, mert a nekik küldött javakat ők elutasították, mások meg elragadták, és magukhoz vonták. Miközben pedig fiúságra hívtak el, a kutyákkal való rokonság szintjére zuhantak. Mi pedig, annak ellenére, hogy kutyák voltunk, az Isten kegyelme által képesek vagyunk elhagyni korábbi megvetettségünket, és felemelkedni a fiaknak járó tisztességre. Honnan válik ez nyilvánvalóvá? „Nem jó – mondja Krisztus – elvenni a gyermekek kenyerét, és a kiskutyáknak hajítani.”¹⁸ Krisztus a kánaáni asszonynak mondta ezt, a zsidókat nevezve gyermekeknek, a pogányok közül valókat pedig kutyáknak.

(2) Hanem nézzétek csak, hogyan fordult ezután visszajára az itt felállított rend: a zsidók kutyákká, mi pedig gyermekekké váltunk: „Óvakodjatok a kutyáktól – mondja Pál róluk –, óvakodjatok a gonosz munkásoktól, óvakodjatok a megmetéléstől, mert mi vagyunk a körülmetélkedés!”¹⁹ Látjátok, hogyan váltak kutyákká azok, akik korábban gyermekek voltak? Meg akarod pedig tudni azt, hogyan váltunk gyermekekké mi, akik korábban kutyák voltunk? „Mindenkinek, aki Őt elfogadta – mondja János –, hatalmat adott arra, hogy Isten gyermekévé legyen.”²⁰

(3) Nincsenek tehát nyomorultabbak a zsidóknál, akik folyton a saját megváltásukat igyekeznek megghiúsítani. Amikor a törvényt kellett volna megtartaniuk, megtaposták azt: most pedig, amikor már megszűnt a törvény, azon makacskodnak, hogy megtartsák. Kicsoda lehetne náluk szánalomra méltóbb, akik nemcsak a törvény áthágásával, hanem a törvény őriztetésével is magukra haragítják Istent? Ezért mondja [István]: „Kemény nyakúak és körülmetéletlen szívűek, ti mindig ellenálltok a Szent Léleknek.”²¹ **[48.846]** Nemcsak a törvény áthágásával, hanem azzal is, hogy időszerűtlenül meg akarják tartani azt. „Kemény nyakúak.”

¹⁶ Lásd Jn 5,18.

¹⁷ Lásd Róma 11,16–17. János a *Római levél*hez mondott 19. homíliában (amely 392 körül keletkezhetett) ugyancsak kiemeli e szakasz kapcsán a zsidóság eltaszítottságának gondolatát, ám úgy véli, a szünteleia idején mégis üdvözülni fognak. Erről ebben a homíliásorozatban nem beszél, ami valószínűleg a pszogosz-nak tudható be.

¹⁸ Mt 15,26. János kedveli ezt a szakaszt, többek között a *Római levél*hez fűzött 18. homíliájában is idézi (PG 60.586 valamint jelen kötet), ott is ugyanebben a kontextusban, hasonló gondolatmenetbe ágyazva. Érdekes módon azonban sem itt, sem ott nem foglalkozik a kicsinyítő képző tényével.

¹⁹ Fil 3,2–3. A „kutya” metaforát (kicsinyítő képző nélkül) Pál korában a zsidóság alkalmazta a pogányokra és a hamis tanítókra. Pál átveszi ezt a szóhasználatot – valószínűleg polemikus jelleggel –, és a körülmetélkedést szükségesnek tartó zsidó-keresztény igehirdetőkre alkalmazza.

²⁰ Jn 1,12.

²¹ ApCsel 7,51.

(4) Bizony, jól mondta [István], hogy kemény nyakúak, mert nem vették magukra Krisztus igáját, noha az „becses” volt, sem terhet nem hordoztak, és semmi [uralmat] sem szenvedtek el. „Tanuljátok meg tőlem – mondja [Jézus] –, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok. Vegyétek fel az én igámat, mert az én igám becses, és az én terhem könnyű.”²² Ők azonban nem vették fel keménynyakúságuk miatt az igát. De nemcsak hogy nem vették magukra, hanem még össze is törték, és szét is szaggatták. „Már ősidők óta – mondja ugyanis [az Írás] – hogy összetörted igádat és szétszaggattad terhedet”.²³ Ezeket azonban már nem Pál mondja, hanem a próféta kiáltja, igának és tehernek nevezve az uralom jelképeit, mert Krisztus uralmát utasították vissza, mikor így szóltak²⁴: „Nekünk nem királyunk van, hanem Császáruk!”²⁵

Összezártad az igát, szétszaggattad a terhet, kivetted magadat a mennyek országából, és emberi uralmat vettél magadra. Nézd csak meg velem együtt, hogy a próféta milyen pontosan utalt az ő konokságukra. Mert nem azt mondta: „Magadra vetted az igát”, hanem, hogy „összetörted az igát” – mint amilyen a nyakas igavonó állatok bűne, akik lázadoznak, és elutasítják a vezetést.

(5) Honnan származik azonban ez a makacsság? A falánkságból és a részegségből.²⁶ De ki is mondja ezt? Maga Mózes: „Ettél, Izrael, és jóllaktál, termékeny lettél, és szilajkodott a szeretett [égapémenosz]”.²⁷ Az oktan igavonó állat ugyanis, miután a jászol bőségében részesült és meghízott, makacsabbá és fékezhetetlenné válik, és sem igát, sem gyeplőt, sem lovas kezét nem tűri meg: ugyanúgy van a zsidó nép is, amely részegségében és jóllakottságában a végtelen gonoszság felé sietett, szilajkodott, és nem fogadta el Krisztus igáját, de a tanítás ekéjét sem tűrte meg, miképpen egy másik próféta is szólt hasonlóan rájuk célozva: „Mert szilajkodik Izrael, mint a szilaj ünő”.²⁸ Más pedig „tanulatlan tuloknak”²⁹ nevezte Izraelt.

(6) Az olyan oktan állatok, amelyek már munkára nem alkalmasak, már csak a mézárszékre lesznek jók. Így történt a zsidókkal is: miután saját magukat tették alkalmatlanná a munkára, már csak vágóbaromnak lettek jók. Ezért mondta Krisztus is: „Azokat az ellenségeimet, akik nem akarták, hogy én őrajtuk uralkodjam, hozzátok ide, és öljétek meg előttem!”³⁰ Akkor kellett volna böjtölnöd, ó zsidó, amikor a részegség azt a szörnyűséget műveltette veled, amikor istentelenséget szült a falánkság, és nem most! Most viszont már elavult és szentségtelen a böjt. De ki is mondja ezeket? Maga Ézsaiás, nagy hanggal kiáltván: „Nem ebben a böjtben lelem kedvemet – mondja az Úr.”³¹ Miért? „Mert perrel és versengéssel böjtöltök, és a gázság öklével sújtotok le.”³² Ha pedig akkor, amikor a szolgatársadat ütötted,

²² Mt 11,29–30.

²³ Lásd Jer 2,20. „Ἀπ' αἰῶνος συνέτριψας τὸν ζυγὸν σου, διέρρηξας τὸν δεσμόν σου.”

²⁴ Más kéziratok szerint: mert az uralmat utasították vissza, mikor azt mondták Krisztusnak...

²⁵ Jn 19,15. Jézus elítélésénél nem lehetett jelen több mint egy-kétezer ember (márcsak a szóbanforgó tér méretei miatt sem). Az egész zsidóság létszámához képest csekély számú csöcselék véleményét nem lehet kiterjeszteni egy egész népre, ám ezzel János és a kortárs keresztény szerzők sajnos nem foglalkoztak. Lásd pl. Athanasios: *Orationes tres contra Arianos*, PG 26.236.28; Vak Didymos: *Commentarii in Zacchariam*, Sources chrétiennes 83, p. 268. (Doutreleau: *Didyme l'Aveugle sur Zacharie*. Paris, 1962. 3 vols.), Theodoretos: *Interpretatio in Jeremiam*, PG 81.509.

²⁶ János itt nem bortól való megrészegedésről beszél. Ez majd a Hom 8.1.1–4-ben válik nyilvánvalóvá, ott részletesebben is kifejti ezt a képet.

²⁷ Deut 32,15. A *Septuaginta* szövegét nem a ma ismert változatban adja vissza. Jákób helyett Izraelt mond, az elipanthé-t a mondat közepére szúrja be. A héber szövegtől azonban távolabb áll, mint a Septuagintáétól. Valószínűleg fejből idéz.

²⁸ Hós 4,16 (LXX).

²⁹ Moszkhon adidakton: Jer 38,18 (LXX). [Jer 31,18 a maszoréta szövegben].

³⁰ Lk 19,27.

³¹ Ézs 58,6.

³² Ézs 58,4.

amikor az Urat lemészároltad, útálatosság volt a böjtöd, akkor talán azt hiszed, azóta a böjt jó kedvvel fogadottá vált? De miért is mondom ezt?

(7) Annak, aki böjtöl, le kell csillapodnia, meg kell semmisülnie, meg kell alázkodnia, nem pedig a haragtól megrészegeednie: te pedig ütöd szolgatársadat! Nos, akkoriban perrel és versengéssel böjtöltél, most meg feslettséggel és mérhetetlen kicsapongással, mezítlábas piactéri tánccal.³³ Azt állítják, hogy böjtölnek, de úgy néznek ki, mint akik részegek. Halld hát meg, hogyan rendelkezik a böjtről a próféta: „Szenteljétek meg böjtjeiteket!” – így mondta, és nem úgy: „hivalkodjatok böjtjeitekkel” –, „hirdessetek gyógyulást, gyűjtsétek egybe a véneket...”³⁴ Ezek viszont puhány tánckarokat [48.847], parázna nők feslett csöcselékét gyűjtik egybe, meg az egész színházat és az összes színészt a zsinagógába vonsozzák. Nincs tehát semmi különbség sem a zsinagóga és a színház között.³⁵ Persze tudom, hogy némelyek vakmerőséggel vádolják ezt a beszédet, mert azt mondtam, nincs semmi különbség a zsinagóga és a színház között. Én azonban ezeket vádolom vakmerőséggel, ha nem így vélekednek.³⁶ Ha csak én magam tanúskodom magam mellett, valóban szállj csak szembe velem; ha azonban a próféták szavait idézem, fogadd el a bizonyítékot!

III.

Tudom, hogy sokan csodálják a zsidókat, és tiszteletre méltónak tartják ezt a mostani vallási életüket (politeia) is. Éppen ezért igyekszem a pusztító maradékot is gyökerénél fogva kirángatni.³⁷ Azt mondtam, a zsinagóga semmivel sem különb, mint a színház, és erre bizonyoságul egy prófétát idézek: mert hát nem megbízhatóbbak a zsidók a prófétáknál. Mit is mond tehát a próféta? „Parázna lett a tekinteted, mégis mindent szemérmetlenül tagadsz.”³⁸ Ahol paráznaság esete lép fel, ott a hely is parázna immár. De a zsinagóga nemcsak bordélyház és színház, hanem egyenesen rablók barlangja, vadállatok oduja is: „hiénák barlangjává vált számomra a ti házatok”³⁹ – nemcsak egyszerűen vadállatok, hanem tisztátalan vadállatok barlangjává. És ismét: „Elhagytam házamat, eltaszítottam örökségemet.”⁴⁰ Ahonnan az Isten eltávozik, az üdvösség miféle reménye marad ott? Ahonnan Isten eltávozik, az a hely démonok lakhelyévé válik.

(2) Erre bizonyára azt válaszolják, hogy ők is az Istent imádják: de ezt ők bizony ne mondják! Mert egy zsidó sem imádja Istent! Kicsoda mondja ezt? Az Isten Fia! „Ha az én Atyámat ismernétek – mondja Krisztus –, engem is felismertetek volna. De sem engem, sem pedig az én Atyámat nem ismeritek.”⁴¹ Milyen, Krisztusnál is megbízhatóbb tanúbizonyosságot kell még felmutatnom?

(3) Ha ugyanis most az Atyát nem ismerik, a Fiút pedig megfeszítették, a Lélek segítségét elűzték maguktól, ki ne merésznél kimondani, hogy a zsinagóga démonok lakhelye? Nem

³³ A Talmud korának zsidósága helyenként – mint pl. Antiochiában is – tánccal ünnepelte a Jom Kippurt, annak ellenére, hogy ez bűnbánati nap volt.

³⁴ Jóel 1,14.

³⁵ Lásd még Hom 2.3.4; 7.1.2.

³⁶ Nem ismerünk olyan beszédet, melyet János ez előtt a homília előtt mondott volna el, és benne a zsinagógát a színházhoz hasonlította volna. Pradels–Brändle–Heimgartner feltételezi, hogy talán egy kevésbé hivatalos alkalomra utal itt János. Lásd Uők: *The Sequence...* p. 109.

³⁷ ti. a vallási életük iránti tiszteletet aláásni. A gyomlálás metaforáját használja a szerző.

³⁸ Jer 3,3.

³⁹ Torz idézet Jer 12,9 *Septuaginta* szerinti szövege alapján (valószínűleg a Jer 7,11-gyel mossa össze a szakaszt). Az eredeti mondat: „Avagy nem hiénák barlangja, vagy azok csapatainak barlangja lett-e számomra az én örökségem? Jöjjön és gyűljön össze minden mezei vad, és amint eljönnek, fálják fel azt!” – mondja mindezt feltételezhetően Jeremiás maga. Más értelmezések szerint itt valóban Isten maga a beszélő, ám ebben az esetben János megfelel az idézet 5. homília-beli érveléséről, mely szerint a babiloni fogságból még volt visszaút.

⁴⁰ Itt megfelel az idézet a *Septuaginta*-béli Jer 12,7-nek, ám a fenti jegyzet kontextusában.

⁴¹ Jn 8,19.

Istent imádják ott, dehogyis! Hanem az a hely bálványimádás helye már. Ennek ellenére némelyek mégis mint szent helyre tekintenek arra.

(4) Ezt azonban nem pusztán bizonytalan feltételezések alapján mondom, hanem tapasztalatból tudom. Mert három nappal ezelőtt láttam, amint (higgyétek el, nem hazudok) egy nemes származású, szabad, törvénytisztelő, hívő nőt egy erőszakos, érzéketlen ember, akit kereszténynek hisznek (noha én nem mondanám arról, aki ilyenre vetemedik, hogy valóságos keresztény), arra kényszerített, hogy menjen be a héberek zsinagógájába, és ott tegyen neki esküt egy vitás ügyben. Amikor az asszony elhaladt előttem, segítséget kért tőlem.⁴² Könyörgött, hogy akadályozzam meg a törvénytelen kényszeret (az asszonynak, aki az isteni misztériumokban részesült, törvénytelen lett volna oda – a zsinagógába – bemenni⁴³). Az igyekezettől fellángolva, haragra lobbanna és elszánva magam, nem engedtem, hogy arra a törvényszegésre kényszerítsék a nőt, és ezzel kiragadtam őt abból a jogtalan eljárásból. Amikor pedig a férfit, aki odavonszolta a nőt, megkérdeztem, hogy keresztény-e, és ez megvallotta, hogy igen, akkor én alaposan megfeddtem őt, érzéketlenséggel és végtelen esztelenséggel vádoltam meg, és azt mondtam, hogy ha valaki azt mondja, hogy Krisztust imádjá, ám a zsidók barlangjába, a Krisztust megfeszítők barlangjába vonszol valakit, akkor az semmivel sem különb a szamaraknál. Majd hosszan érveltem ellene: először is azzal, hogy az isteni Evangéliumok úgy tanítják, hogy **[48.848]** egyáltalán nem szabad esküdni⁴⁴, sem senkit sem szabad esküre kényszeríteni. Majd pedig azzal, hogy nemcsak ezt a hívő és beavatott nőt, hanem egyetlen beavatatlant sem volna szabad a zsinagógában való tanúskodásra kényszeríteni.

(5) Amikor pedig sok és hosszú beszéddel kiűztem lelkének eltévelyedett elgondolását, megkérdeztem az okot, ami miatt, elkerülve az Egyházat, a héberek gyülekezetébe vonszolta a nőt. Ő pedig úgy felelt, hogy neki sokan mondták azt, hogy az ott tett eskük sokkal félelmetesebbek. Mindezek hallatán én könnyekre fakadtam, aztán lelkem lángra lobbant, majd később mégiscsak nevettem. Mert sírtam, amikor az ördög gonoszságát láttam, még hozzá azért, mert láttam, milyen erővel képes megtéveszteni az embereket; amikor pedig a félrevezetettek meggondolatlanságán gondolkodtam el, lelkem lángolt; amikor azonban arra lettem figyelmes, hogy a megtévesztettek ostobasága mekkora is volt, nevettem.

(6) Ezeket azért mondtam és tártam fel nektek, mert embertelenül és részvét nélkül viszonyultok azokhoz, akik ilyeneket tesznek, és azokhoz is, akik ezeket szenvedik el. Amikor ugyanis azt látjátok, hogy a ti testvéreitek közül valaki ilyen törvénytelenységbe esik, töletek idegennek és nem saját ügyeteknek vélitek az esetet, és azt gondoljátok, hogy ti megvédtétek magatokat a vádakkal szemben, mikor azt mondjátok: „Miért törődnek vele? Mi közöm van nekem őhöz, hogy szóljak neki?” Ezek azonban végtelenül embergyűlölő, sátáni könyörtelenséggel kimondott szavak! Miket beszélsz? Hiszen ember vagy te is, ugyanannak a testnek vagytok tagjai.⁴⁵ És ha már közösnek kell mondani a testet, melynek csak egyetlen feje van, Krisztus, akkor hogy merészeled azt mondani, hogy semmiféle közösségben sem vagy a te saját testrészeddel? Hogyan vallhatod így azt, hogy Krisztus az Egyház feje? A fej úgy nőtt, hogy a többi taggal egyaránt kapcsolatban legyen, hogy azokat pontosan egymással

⁴² A szöveg így is olvasható: „Eljött hozzám, hogy segítséget kérjen”, vagy: „Amint elhaladt előttem, segítséget kért...” Utcái incidensről lehet szó, mivel János szemtanúnak mondja magát.

⁴³ A Laodiceai Zsinat (360-ban) a 37. kánonban mindenkinek megtiltotta, hogy akár zsidóktól, akár pogányoktól ajándékot fogadjon el ünnepnapokon, vagy hogy velük együtt ünnepeljen. A 38. kánon megtiltja, hogy bármely keresztény kovásztalan kenyeret fogadjon el zsidóktól, vagy hogy részt vegyen áldozati szertartásaikon. Lásd a bevezetést.

⁴⁴ Mt 5,33–37. János meglehetősen radikális nézeteket vallott az esküvel kapcsolatban. Lásd pl. *In Genesisim* Hom 15.4 (PG 53.125); *In Mattheum* Hom 16.5 (PG 57.260).

⁴⁵ Jánosnál a „phüszisz” szó (már amennyiben emberi vonatkozásban kerül elő) időnként magát a testet (*Demonstratio* 3, Hom 8.1.6) vagy pedig az emberi képességeket (pl. Hom 7.2.7) is jelentheti. Itt a Krisztus-teste szimbolika keretei között szerepel, ezért helyesebb talán testnek fordítani.

összetartsa és összekösse.⁴⁶ Ha azonban semmi közöd sincs a saját testrészedhez, sem a testvéredhez nincs semmi közöd, akkor a te fejed nem Krisztus.

(7) Mint apró gyermekeket, úgy rémítenek meg titeket a zsidók, és ti nem szégyenkeztek. Olyanok vagytok, mint a gyermekek, akiknek nyomorult szolgák ijesztő vagy nevetséges álarcokat mutatnak (noha nem természet szerint ijesztőek, hanem csak a gyermekek egyszerű értelme számára látszanak ilyennek), amivel aztán sok kacagást fakasztanak; ugyanígy ijesztgetik a zsidók is a hitványabb keresztényeket. De hogyan is lehetnének félelmetesek dicstelenséggel és nevetéssel megtelt zsinagóáik, amelyeket elbukottak, megvetettek és ítélet alá esők látogatnak!

IV.

A mi [templomaink] azonban nem ilyenek, mert azok valóban rettenetesek és félelemmel teltek meg. Mert ahol Isten jelen van, aki élet és halál ura, az a hely az igazán félelmetes.⁴⁷ Itt számtalan beszéd szól az örök büntetésről, a tűzzel folyó folyókról, a mérges harapású féregről, a véget nem érő fogságról és a külső sötétségről. A zsidók ezek közül még álmaikban sem ismernek egyet sem, csak a hasuknak élnek, csak a jelent lesik, semmivel sem jobbak, mint a disznók vagy a bakkecskék feslett gondolkodásuk és túlzott falánkságuk miatt. Csak egy dologhoz értenek, ahhoz, hogy megtömjék a hasukat, hogy részegre igyák magukat, hogy színészek miatt verekedjenek össze, hogy kocsihajtók miatt vagdossák össze egymást.⁴⁸

(2) Mondd meg nekem: hát ezek szentek és félelmetesek? Hát ki mondana ilyet? Ugyan hogyan is találhatnánk ezeket félelmeteseknek – hacsak valaki azt nem mondja, hogy a megvetett szolgák, akiknek nincs joguk szólni, akiket kiűztek az uruk házából, azok félelmetesek a tiszteletben részesülők és a szólásjoggal bírók számára. Csakhogy ezek nem félelmetesek, de nem ám. Egyetlen fogadó sem becsesebb a királyi palotánál, a zsinagóga ráadásul olyan hely, amely minden fogadónál csak becselenebb. **[48.849]** A zsinagóga nem egyszerűen kocsmatöltelékek és latrok, hanem egyenesen démonok lakhelye, de nem is csak a zsinagóga az, hanem még inkább a zsidók lelke is az. Mindezt pedig az Írásokból kísérlem meg bemutatni nektek a beszédem végén.

(3) Most pedig arra kérlek benneteket, hogy jól jegyezzétek meg ezeket az érveléseket. Mert most nem önmagam mutogatásáért, sem pedig a tapsért beszélek, hanem azért, hogy lelketek meggyógyuljon. Mert milyen mentségünk marad nekünk, amikor oly nagy a készlet az orvosokból, és némelyek mégis betegek?

(4) Az apostolok tizenketten voltak, és az egész lakott világot megnyerték: a városok nagy része ma keresztény, ám néhány mégis a judaizmus betegségében szenved. De mit mondhatunk védelmünkre mi, akik egészségesek vagyunk? A betegek megérdemlik ugyan a vádat – de mi sem szabadultunk fel a szégyen alól, akik elhanyagoltuk őket betegségükben; ha ugyanis a mi buzgó gondoskodásunkat élvezték volna, akkor lehetetlen lenne, hogy még mindig betegségükben szenvedjenek.

(5) Azért mondom ezeket most, hogy közületek mindenki nyerje meg testvérét, még ha erővel vagy erőszakkal kell is kényszeríteni, vagy akár, ha meg is kell aláznai vagy perlekedni kellene vele – mindent tegyél tehát meg, hogy megszabadítsd az ördög csapdájából, és hogy megmenekítsd a krisztusgyilkosok közösségéből.⁴⁹

(6) Mondd meg nekem: ha azt látnád, hogy valakit, akit szavazókövel halálra ítélték, az agorára vezetnek, és neked meglenne a hatalmad arra, hogy a hóhér kezéből kiragadd, hát nem tennél meg mindent, hogy megmentsd őt attól, hogy ítéletre vonszolják? Ha pedig azt látod, hogy a testvéredet nem a hóhér, hanem az ördög vonszolja gonoszul és szentségtelenül

⁴⁶ Utalás az Efézus 4,16-ra.

⁴⁷ Lásd Mt 10,28.

⁴⁸ Hasonló vádakkal illeti az egyházatya Julianus császárt és az általa renoválni kívánt hellén kultusz képviselőit (lásd pl. *De Babyla contra Julianum et gentiles* 77.14. Kritikai kiadás: Margaret Schatkin: *Critical edition of, and introduction to, St. John Chrysostom's "De sancto Babyla, contra Iulianum et gentiles"*. Diss. Fordham 1967.) A démonikus jelleg és a feslettség egyéb metaforái voltaképpen azt hivatottak igazolni, hogy a judaizmus ugyanolyan, vagy inkább veszélyesebb, mint a hellénizmus. Ennek a homíliának valójában éppen ez a gondolat a fő témája, és az *Adversus Judaeos* homíliák folyamatosan ide is térnek vissza. Jánosnak a színházról valamint a lóversenyekről alkotott véleményét lásd Downey: *A History...* pp. 443–445.

⁴⁹ Lásd a Hom 3.6.6 jegyzetét.

a kárhozat szakadékjának szélére, egyáltalán nem foglalkoztat talán a gondolat, hogy megszabadítsd őt abból a törvénytelenségből? Ha pedig nem segítesz neki, ugyan micsoda kifogást találhatsz? De talán testvéred erősebb és hatalmasabb nálad. Hát állítsd őt elé. Ha perlekedne, és makacosságában megmaradna, inkább választanám azt, hogy saját fejemet kockáztassam, minthogy őt a zsinagóga ajtaján engedjem belépni.

(7) Azt mondom majd neki: Miféle közösséged van neked a szabad, a „magasságos Jeruzsálemmel”? Az alatt lévőt választottad.⁵⁰ Szolgálj is hát együtt annak gyermekeivel, a szerint, ahogyan az apostol mondja!⁵¹ Együtt böjtölsz a zsidókkal? Akkor vedd le te is velük együtt a saruidat, táncolj velük együtt mezítláb a piactéren, osztozz rútságukban és hahotázásukban is. Ha azonban nem ezt választanád: a szegyet és a pirt: hát szégyellnél talán osztozni külső megjelenésükben – de hitetlenségükben részt venni, azt nem szégyelled? Miféle mentséget találsz te így, aki félig vagy csak keresztény?⁵²

(8) Higgyetek nekem: előbb áldoznám fel életem, mintsem hogy elhanyagoljak bárkit is, aki ebben a betegségben szenved – már amennyiben észreveszem, hogy bajban van. Ha nem veszem észre, Isten bizonytalán megbocsát nekem. Közületek mindenki ekképpen gondolkozzék, és egyikőtök se tartsa mellékes dolognak mindezt. Nem tudod, mit kiált állandóan a diakónus a misztérium során? „Ismerjétek fel egymást!”⁵³ Nem látod, hogyan bízza rád a testvéred feletti lelkiismeretes felvigyázást? Ugyanígy tégy a judaizálók esetében is. Ha felismered, hogy valaki a judaizmust követi, tartsd vissza, [tévelygését] tedd nyilvánvalóvá, hogy te magad ne légy részese az ő bűnének!⁵⁴

(9) Ha egy katonát, aki a tengerentúlon van szolgálatban, azon kapnak, hogy a barbárokkal és a perzsákkal rokonszenvez, [akkor az] nemcsak önmagát teszi ki veszélynek, hanem azokat is, akik be voltak avatva a titokba, de azt nem hozták nyilvánosságra. Ti Krisztus hadserege vagytok, buzgón és tüzetesen kutassátok [48.850], hogy nem keveredett-e más táborból való közéték; jelenlétét pedig tegyétek nyilvánvalóvá, de ne azért, hogy megöljük, miként amazok, sem pedig azért, hogy megbüntessük, vagy hogy bosszút álljunk rajta, hanem azért, hogy megszabadítsuk tévedésétől és istentelenségéből, és közülünk valóvá tegyük egészen.

(10) Ha pedig ismertek ilyet, de mégsem akarjátok leleplezni, hanem elrejtitek, tudjátok meg, hogy ugyanazt a büntetést kapjátok majd, mint az. Pál sem csak azokat helyezi fenyítés és büntetés alá, akik gonoszságot követnek el, hanem azokat is, akik egyetértenek velük.⁵⁵ A próféta is ugyanazt a büntetést rója arra, aki lop, mint arra, aki a tolvajjal együtt fut.⁵⁶ Ez pedig nagyon is ésszerű. Mert ha valaki tudja, hogy a vétkes bűnt követett el, de elfedezi és elrejt, az erősebb alapot szolgáltat a vétkesnek arra, hogy könnyelmű legyen, és hogy nagyobb bátorsággal készüljön elkövetni gonoszságát.

V.

⁵⁰ Párhuzamokat a fent és a lent lévő Jeruzsálem szembeállítására lásd St. John Chrysostom: *Baptismal Instructions*. Ford.: Harkins, Westminster, Md., 1963. (ACW vol. 31.) pp. 77, 132, 154, 247, 249, 284.

⁵¹ Lásd Gal 4,25–26.

⁵² Lásd Harkins: *Introd.* II, 8–9.

⁵³ Az Adv. Jud. homíliákban itt találjuk az első rövidebb utalást annak a liturgiának a nyelvére, amelyet János ismert. Az „epignószkete allélusz” többféle kontextusban is megjelenik a korabeli keresztény irodalomban. Jelenti a felhívást arra, hogy ellenőrizték a hívek, nem hiányoznak-e a katechumenusok, és azt is, hogy nincs-e jelen a gyülekezetből „kirekesztett” egyén. Lásd F. E. Brightman: *Liturgies Eastern and Western*. Oxford, 1896. pp. 596–597. Meg kell azonban jegyezni, hogy elképzelhető, hogy János pozitívabb értelemben érti az igét: „viseljétek gondját egymásnak” (mint pl. az 1Kor 16,18), bár ez kevésbé valószínű.

⁵⁴ Az egyházatya itt arra szólít fel, hogy a gyülekezet tagjai árulják el egymást, vagyis mutassák meg neki, ki az, aki részt vesz a judaizmus ünnepein.

⁵⁵ Lásd Róma 1,32.

⁵⁶ Lásd Zsolt 49 (50),18.

Most azonban ismét vissza kell térnem azokhoz, akik betegek. Ti magatok ítéltétek meg, hogy kikkel is vállalnak ők közösséget a börtben: azokkal, akik így kiáltanak: „Feszítsd meg, feszítsd meg!”⁵⁷, és azokkal, akik ezt mondják: „Az ő vére mirajtunk és a mi gyermekeinken!”⁵⁸ Ha némelyeket uruk elleni lázadáson kapnának, és elítélnének, akkor te talán vennéd a bátorságot arra, hogy velük tarts és közösséget vállalj velük? Én ezt nem hinném. Nem furcsa talán nagy igyekezettel elmenekülni azok elől, akik emberek ellen vétkeznek, mindeközben pedig közösséget vállalni azokkal, akik Istent gyalázzák meg? És nem furcsa talán a Megfeszítettet imádni, közben pedig együtt ünnepelni azokkal, akik őt megfeszítették? Ez már nemcsak a butaság, hanem a legnagyobb örülség jele.

(2) Minthogy pedig léteznek olyanok, akik a zsinagógát szent helynek tartják, ezért szükséges ezekhez is szólnunk néhány szót. Miért tisztelitek azt a helyet, amelyet meg kellene vetnetek, amelytől undorodnotok kellene, amelytől el kellene futnotok inkább? Azt válaszolják, azért, mert ott őrzik a Tórát és a próféták könyveit. Na és aztán? Talán szent lenne bármilyen hely is csak azért, mert ezek a könyvek ott vannak? Semmi esetre sem! Sőt, én sokkal jobban gyűlölöm a zsidókat és borzadok tőlük azért, mert bírják ugyan a prófétai könyveket, mégsem hisznek a prófétáknak, és mert felolvassák ugyan az írásokat, mégsem fogadják el azok tanúbizonyságát – ez a leggyalázatosabb bűn.

(3) Mondd meg nekem: ha látnád, amint egy tiszteletreméltó, tekintélyes és neves embert bevonszolnak egy kocsmába vagy a gonosztevők odújába, és ott bántalmaznák, ütlelnék és a legkegyetlenebbül bántalmaznák, talán csodálattal adóznál annak a kocsmának vagy barlangnak, csak mert egy tiszteletre és csodálatra méltó, nagy ember van benne? Én ezt nem hiszem, sőt, éppen emiatt gyűlölnéd és vetnéd meg még inkább azt a helyet.

(4) Márpedig a zsinagógát is ekképpen kell megítélned. Mert ugyan magukkal viszik Mózes és a prófétákat a zsinagógába [a zsidók], ám nem azért, hogy tiszteljék, hanem hogy meggyalázzák és erőszakkal illessék őket. Ahol azt mondják, hogy Mózes és a próféták nem tudtak Krisztusról, és semmit sem mondtak az ő eljövételéről, hogyan követhetnének el nagyobb merényletet azok ellen a szent emberek ellen, mint úgy, hogy azzal vádolják őket, hogy nem ismerték fel saját Urukát, és úgy, hogy azt mondják róluk, hogy a zsinagógabeliek istentelenségével közösködnek? Éppen azért kell még inkább gyűlölni a zsidókat és zsinagógájukat is egyben, mert olyan erőszakosan bánnak ezekkel a szentekkel.

(5) De miért beszélek a könyvekről és a zsinagógákról? Az üldöztetések idején a nép hatalmába keríti, szétmarcangolja, és darabokra tépi a mártírok testét. **[48.851]** Vajon azért, mert bírják azokat a szent testeket, már a kezük is szent lesz? Semmiképpen sem! Azok a kezek, amelyek megragadták és tartották a szent testeket, még ugyanolyan szentségtelenek maradnak. Miért? Mert gonoszságot cselekedtek, mikor a testeket illették. És vajon azok, akik bírják ugyan, de meggyalázzák a szent írásokat, csak ezért tiszteletre méltóbbak lesznek, mint azok, akik üldözték a mártírokat? Ez talán nem a legnagyobb bolondság? Ha a mártírok meggyötört teste nem szentelte meg azokat, akik megkínózták őket, hanem csak még nagyobb átkot hozott rájuk, mennyivel kevésbé képesek a felolvasott írások használni azoknak, akik hitetlenül olvassák azokat! A Szentírás szándékosan elkövetett erőszak csak még nagyobb istentelenséget bizonyít rájuk.

(6) Ha nem volnának prófétáik, nem érdemelnének ilyen ítéletet, és nem volnának ilyen tisztátalanok és szentségtelenek, ha nem olvasnák fel a könyveket. Nem jár azonban semmiféle bocsánat sem nekik most, hogy bírják ugyan az igazság hírnökeit, mégis ellenük

⁵⁷ Jn 19,6.

⁵⁸ Mt 27,25. Tertullianustól (lásd *Adv. Jud.* 8; *CPL* 33.) és Órigenésztől kezdve (*Commentarium in evangelium Matthaei* 17.19 in Matt 19. 4–11. in: Klosterman, E. [ed.]: *Origenes Werke* vol 10.1–10.2., *GCS* 40.1–40.2) kedvelt egyházi szakaszok annak igazolására, hogy a zsidók maguk szakadtak el Jézustól, és ezért Isten joggal taszította el őket. Lásd még pl. Nüsszai Gergely: *In luciferam sanctam domini resurrectionem* [In Christi resurrectionem oratio V] (Gebhardt: *Gregorii Nysseni opera omnia* vol 9.1, pp. 318–319, Leiden: Brill, 1967.); Euszebiosz: *Commentaria in Psalmos*, PG 23.541.

szegülnek, és az igazsággal szemben ellenséges gondolatokat támasztanak. Minthogy tehát a prófétákat bírják ugyan, ám ellenséges szívvel viseltetnek irántuk, még inkább szentségtelenek és átkozottak.

(7) Éppen ezért könyörgök hozzátok, hogy meneküljétek és fussatok el összejöveteleik elől. A rombolás, amelyet erőtlenebb testvéreinkben okoznak, nem csekély – ezek a testvérek azonban nem kevés ürügyet szolgáltatnak a zsidók tévelygésének fennmaradásához. Amikor ugyanis azt látják [a zsidók], hogy ti, akik azt a Krisztust imádjátok, akit ők megfeszítettek, tisztelitek és követitek szokásaikat, és ha rögtön az ő megtisztulási szertartásaik után rohantok, miután nálunk Istent tisztelitek, és a szokásainkat tartjátok, hogyan gondolnák azt, hogy az ő rítusaik a legkülönbek, míg a mieink kivétel nélkül értéktelenek? „Mert ha valaki meglát téged, akinek tudásod van, hogy a bálványtemplomnál vendégeskedsz, annak lelkiismerete, mivelhogy erőtlen, nem nyer-e buzdítást arra, hogy megegye a bálványáldozatot?”⁵⁹ Én is azt mondom nektek: ha valaki meglát téged, akinek ismereted van, hogy bemegy a zsinagógába, és részt vesz a kürtzengések ünnepén, annak lelkiismerete, mivelhogy erőtlen, nem nyer-e buzdítást arra, hogy csodálja a judaizmus szokásait? Az, aki elbukik, nemcsak saját bukásáért fizet meg, hanem azért is büntetést kap, mert másokat is botlásra vezet. Az azonban, aki szilárdan megáll, nemcsak saját érdeméért koronáztatik meg, hanem azért is csodálni fogják, mert másokat is ugyanarra a buzgalomra vezérel.

(8) Kerüljétek hát összejöveteleiket és zsinagógaikat, és senki se tisztelje a zsinagógát a szent könyvek miatt, hanem éppen azért gyűlöljétek és vessétek meg a zsidókat, mert erőszakkal illetik a szenteket, mert hitetlenül fogadják azok szavait, mert a legnagyobb istentelenséggel vádolják azokat.

VI.

És hogy megtanuljátok, a könyvek nem szentelik meg azt a helyet, ahol tárolják őket, sőt, az oda járók gondolkodásmódja azt még szentségtelenné is teszi, egy régi történetet mondok el nektek. Mikor Ptolemaiosz Philadelphosz összegyűjtötte a birodalomszerte fellelhető könyveket, és megtudta, hogy a zsidóknál olyan írások vannak, amelyek Isten titkait kutatják, valamint helyes életvitelre nevelnek, férfiakat hívatott magához Júdeából, hogy fordítsák le azokat az iratokat, majd az elkészült szövegeket Szerapisz templomába helyeztette – minthogy az uralkodó hellén férfi volt.⁶⁰ A lefordított prófétai könyvek pedig mind a mai napig ott vannak.⁶¹ Talán bizony megszentelték Szerapisz templomát a szent könyvek? Semmiképpen sem! Mert, noha azok a könyvek önmagukban a legszentebbek ugyan, a helyet, ahol tárolják őket, nem szentelik meg az oda járók elvetemültsége miatt.

(2) Ugyanez vonatkozik most a zsinagógára is. Mert, még ha nem is állítanak ott bálványokat [48.852], mégiscsak démonok laknak azon a helyen. Ezt pedig nemcsak a nálunk lévő zsinagógáról mondom, hanem arról is, amelyik Daphnéban van⁶²: mert az a bűn

⁵⁹ 1Kor 8,10.

⁶⁰ Ez tulajdonképpen a *Septuaginta* keletkezésének legendás történetéből származó részlet. A témával kapcsolatban lásd *New Catholic Encyclopedia*. New York, 1967., „Septuagint” címszó (vol 13, p. 97.). János valószínűleg Josephus, kedvenc történetírója nyomán idézi fel az eseményt (lásd *Antiquitates Iudaicae* 12. fejezet).

⁶¹ Ezt az állítást sokan vitatják.

⁶² Lásd Hom 5.12.12. Daphnéban, Antiokhia egyik külvárosában állt egy zsinagóga, amelyet Titus romboltatott le 79-ben, hogy aztán színházat építhessenek a helyén. Később minden bizonnyal a színházat váltotta fel egy másik zsinagóga (ezt nevezték a Matrónáénak), amelyet azonban 507-ben, az olimpiai játékok közben kitört lázadás (és pogrom) idején újra leromboltak és porig égettek. Lásd G. Downey: *A History...* pp. 109–111, 206., 505–506.

legnagyobb szakadéka, amelyet a Matrónaének⁶³ neveznek. A hívek közül sokról hallottam, hogy odautaznak, és a zsinagóga mellett töltik az éjszakát.

(3) Isten mentsen azonban attól, hogy én ezeket híveknek mondjam. Számomra ugyanis a Matróna[ének nevezett zsinagóga] és Apollón temploma egyformán szentségtelenek. Ha valaki engem ezért elítél, akkor én azt végzetes örültséggel vádolom meg. Mert mondd meg nekem: ott, ahol démonok laknak, talán nem ver tanyát az istentelenség, még akkor is, ha egyetlen faragott szobrot sem állítottak fel benne? Ahol krisztusgyilkosok gyülekeznek⁶⁴, ahol számúzik a keresztet, ahol Istent káromolják, ahol az Atyát nem ismerik, ahol a Fiút meggyalázzák, ahol elutasítják a Szent Lélek kegyelmét, onnan talán nem sokkal nagyobb rombolás származik? – hiszen a zsidók démonok. A pogány templomokban az istentelenség meztelen és leplezetlen: ez a bölcs és értelmes embert nem csábítja el, és nem téveszti meg egykönnyen. Akik azonban a zsinagógában vannak, azt mondják, hogy Istent imádják, a bálványokat pedig elutasítják, és hogy prófétáik vannak, és megbecsülik azokat: ezekkel a szavakkal azonban csak csapdákat állítanak, hogy az egyszerűbbeket, a kevésbé értelmeseket, azokat, akiknek védelemre volna szükségük, kelepcebé csalják.

(4) Így hát a zsidók ugyanolyan istentelenek, mint maguk a hellének, csakhogy a zsidók csalása sokkal veszélyesebb. Mert náluk láthatatlan oltárokat állítanak fel, amelyeken nem bárányokat és barmokat áldoznak, hanem emberi lelkeket.⁶⁵

(5) Végezetül, ha a zsidók szokásai csodálattal töltenek el, akkor mi közöd van hozzánk? Ha a zsidó szokások tiszteletre méltóak és nagyszerűek, akkor a mieink hamisak; de hogyha a mieink az igaziak – mert azok az igaziak –, akkor a zsidóké hamissággal van tele. Nem az Írásokról beszélek, Isten mentsen! Az Írások vezettek engem kézen fogva Krisztushoz. Hanem a zsidók istentelenségéről, és erről a mostani örületről van itt szó.

(6) Hanem most már itt az ideje, hogy bemutassam: a zsinagóga démonok lakhelye, de nemcsak a zsinagóga, hanem a zsidók lelke is az. „Mikor pedig a tisztátalan lélek – mondja az Írás – kimegy az emberből, víz nélkül való helyeken jár nyugalmat keresve, és nem talál. Akkor ezt mondja: visszatérek az én házamba. És odamenvén üresen, kisöpörve és fölkesítve találja azt. Akkor elmegy, és maga mellé vesz hét másik lelket, gonoszabbakat ömagánál, és bemenvén, ott lakoznak; és ennek az embernek utolsó állapota gonoszabb lesz az elsónél. Így lesz ezzel a nemzetséggel is.”⁶⁶

(7) Látjátok, hogy démonok laknak lelkükben⁶⁷, és a mostani állapotuk veszélyesebb, mint az előző volt? És ez nagyon is ésszerű. A régi időkben a zsidók kegyetlenül bántak a prófétákkal; most pedig a próféták Urával kegyetlenkednek. Mondd meg hát nekem! Nem iszonyodsz attól, hogy egy helyen legyél olyan emberekkel, akiket oly sok tisztátalan lélek szállt meg, akik között gyilkosság és vérontás tenyészik? Muszáj fogadnod köszöntésüket és üres szavakat váltanod velük? Nem kellene inkább elfordulnod tőlük, mint mindnyájunk pusztulásától és az egész világot megfertőző betegségtől?⁶⁸ Talán nem járták be a gonoszság

⁶³ Lásd: Horatius: *Ódák* 3.4.59, ahol a költő Junót nevezi Matrónaának. Érdekes, hogy János meghagyja a latin szó írásmódját. A Matrónaének nevezett zsinagógára utal még az *In Epist. ad Titum* 3,3-ban is (PG 62, 679).

⁶⁴ Lásd a 3.6.6 jegyzetét.

⁶⁵ Ez a mondat voltaképpen a rituális gyilkosság spiritualizált megfogalmazása. Hasonló gondolat található Ephraim Syrusnál is, aki a következőket mondja: „Miótán pedig ő (ti. a zsidó) megízlelte a vért (sic!)/ Nem nyugodhatott meg az öldökléstől./ Akkor nyíltan gyilkolt./ Most titokban öl./ Körbejárja a tengert és a földet./ Hogy az őt követőt a Gyehehába vezesse.” (lásd Stanley Kazan: Isaac of Antioch’s Homily against the Jews. in: *Oriens Christianus* 46 (1962), pp. 97–98.

⁶⁶ Mt 12,43–45; Lk 11,24–26. János kihagyja a „gonosz” szót. A ma ismert szövegváltozatok alapján a Mt 12,45 vége a következő: „Így lesz ezzel a *gonosz* nemzetséggel is.”

⁶⁷ Lásd még Hom 2.2.5.

⁶⁸ „[Προσρήσεως γὰρ δεῖ κοινωνεῖν τούτοις, καὶ λόγου μεταδιδόναι ψιλοῦ], ἀλλ’ οὐχ ὡς κοινὴν λύμην καὶ νόσον τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀποστρέφεισθαι.” A „lümé” rendkívül erős kifejezés: erőszakos pusztulást, romlást, de szennyet, piszkot is jelent. A „noszosz” metafora gyakori szóképzés a kor retorikájában, de az egész oikumenére kiterjesztett betegség kép a korai keresztény szerzőknél csak Jánosnál fordul elő. Ehhez hasonló

minden formáját? Talán nem szentelt az összes próféta számos és hosszadalmas beszédet arra, hogy ítéletet mondjon felettük? Vajon mely tragédiát, a törvényszegés mely módját nem múlták még felül gyilkosságaikkal? Fiaikat és lányukat feláldozták a démonoknak. A természet rendjét félreismerték, megfélelkeztek a vérségi kötelékekről, a gyermeknevelést lábbal tiporták, az összetartozás törvényeit alapjaikból kiforgatták, minden vadállatnál elvetemültebbé váltak.

(8) [48.853] A vadállatok gyakorta kockáztatják életüket és saját biztonságukat, hogy megóvják kölykeiket. Viszont semmiféle kényszer sem nehezedett a zsidókra akkor, amikor saját kezeikkel gyilkolták meg saját magzataikat, hogy tiszteljék a bosszúálló démonokat, a mi életünk ellenségeit. Nem is tudjuk, hogy melyiken szörnyülködünk el jobban: istentelenségükön, kegyetlenségükön vagy embertelenségükön? Azon, hogy fiaikat feláldozták, vagy azon, hogy démonoknak áldozták őket? Feslettségük miatt nem mutattak talán még az igavonó barmoknál is nagyobb bujaságot? Hallgasd csak meg, mit is mond a próféta a kicsapongásaikról: „Kancák után sóvárgó csődörökké váltak, mindegyik szomszédja felesége után nyerít.”⁶⁹ Nem azt mondja, hogy „mindegyik a szomszédja felesége után kívánczik”, hanem azt a fajta örülségüket írja le, amely feslettségükből származik, és amelyet a legérzékletesebben az igavonó állatok hangja ad vissza.

VII.

Mi mást akartok, hogy mondjak még? Beszéljek harácsolásairól, kapzsiságukról, arról, hogyan árulják el a szegényeket, lopásaikról, piaci üzelmeikről?⁷⁰ Az egész nap sem volna elég arra, hogy mindenről beszéljek. Vagy van talán valami magasztos és nagyszerű az ünnepeikben? Hiszen már bebizonyítottam, hogy azok is tisztátalanok. Hallgassátok a prófétákat; vagy inkább magát Istent, hogy milyen erős kifejezéssel fordul el tőlük: „Meggyűlöltem ünnepeiteket, megtagadtam őket!”⁷¹

(2) Isten gyűlöli, te meg résztveszel bennük? Nem azt mondta, hogy ez vagy csak amaz ünnep, hanem mind az összes. Akarod látni, hogy a dobbal, a lírával, a lanttal és más hangszerekkel végzett istentiszteletet is gyűlöli Isten? „Távoztasd el előlem énekeid hangját, nem hallgatom meg hárfáidon játszott zoltáraidat” – mondja.⁷² Isten azt mondja: „Távoztasd el előlem azokat”, te meg rohansz, hogy hallgasd kürtjeik szavát? Vagy talán nem utálatosak maguk az áldozatok és a felajánlások is? „Ha lisztáldozatot hozol nekem, hiába teszed. Illatáldozatod utálatos nekem.”⁷³ Ha az illatáldozat utálatos, a hely, amelyen áldoznak, talán nem utálatos? És mikor is volt az utálatos? Mielőtt még elkövették volna a legszörnyűbb gonoszságot, mielőtt még megölték volna saját Urukát, a kereszt előtt, a krisztusgyilkosság

vádat János előtt csak Claudius császár fogalmazott meg 41-ben. Lásd bevezetés, valamint PLond 6 AD 41.5.98–100: „[εἰ δὲ μή], πάντα τρόπον αὐτοῦς ἐπεξελεύσομαι καθάπερ κοινήν τινα τῆς οἰκουμένης νόσον ἐξεγείροντας.”

⁶⁹ Jer 5,8.

⁷⁰ „Τί βούλεσθε ἕτερον εἶπω; τὰς ἀρπαγὰς, τὰς πλεονεξίας, τὰς τῶν πενήτων προδοσίας, τὰς κλοπὰς, τὰς καπηλείας;” Lehetséges, hogy itt közvetlenül saját korának zsidóit vádolja – teljességgel alaptalanul – mindenféle bibliai háttér nélkül, de jómagam inkább úgy vélem, hogy ebben a szakaszban is olyan ótestamentumi helyekre kell gondolnunk, mint amilyenekkel már az előző fejezetben is találkozhattunk. János eddig is ezt a módszert követte: eszerint minden egyes vádat ótestamentumi helyek alapján fogalmaz meg, hogy aztán ezeket saját korának zsidóságára is kiterjessze. A „harpagé” (rablás, harácsolás) pl. az Ézs 3,14-ben és 10,2-ben szerepel a fenti kontextusban. A „pleonexia” (kapzsiság) a Jer 22,17-ben, a szegények elárulása minden eddigi szakaszban, a „klopasz” (lopások) a Hós 4,2-ben. Egyedül a „kapéleia” (kocsma) szó nem szerepel a *Septuagintában*.

⁷¹ Ámós 5,21 (LXX).

⁷² Ámós 5,23 (LXX).

⁷³ Ézs 1,13 (LXX).

előtt⁷⁴ már utálatos volt! Hát akkor most nem sokkal inkább utálatos? Pedig hát mi lehet illatosabb, mint az illatszerek? Isten azonban nem az áldozat természetét nézi, hanem az azt felajánló szándékát. Ez alapján ítéli meg Isten a felajánlást.

(3) Letekintett Ábelre, és aztán az általa hozott ajándéokra. Letekintett Káinra is, és elfordult az ő áldozatától. Az írás azt mondja: „Káint és az ő áldozatát nem fogadta el.”⁷⁵ Noé bárányokat, ökröket és madarakat áldozott Istennek. Az Írás pedig azt mondja: „megérezte az Úr a kedves illatot”⁷⁶, ami azt jelenti, hogy elfogadta az áldozatot. Istennek nincsenek orrlíkai, hanem az istenség testetlen. Mert ami az oltárról származik, az az égő testek füstje és illata: ennél a szagnál semmi sem visszataszítóbb. De hogy megtudd, hogy az áldozatvivő szándékaira tekint Isten, és ez alapján fogadja el vagy utasítja vissza az áldozatot, a hús illatát és a füst szagát kellemesnek nevezi az Írás; az illatáldozatot azonban utálatosnak mondja, mert azoknak a szándéka, akik felajánlották, nagy büzt árasztott magából.

(4) Meg akarod pedig tudni, hogy az áldozatokkal, a hangszerekkel, az ünnepekkel, az illatáldozattal együtt Isten a templomot is megtagadja azok miatt, akik oda járnak? Nagyon is bebizonyította ezt a tettei által, amikor barbár kezeknek szolgáltatta azt ki, aztán pedig, amikor végleg lerombolta. De még a romba dőlése előtt kiáltott a próféták által, és ezt mondta: „Ne bízzatok hazug beszédekben, mert semmit sem használ nektek, [48.854] ha azt mondogatjátok: Az Úr Temploma, az Úr Temploma ez!”⁷⁷ A próféta azt mondja [ezzel], hogy nem a Templom szenteli meg azokat, akik abban összegyűlnek, hanem azok teszik a Templomot szentté, akik összegyűlnek benne. Ha a Templom már akkor sem használt semmit, amikor a kerubok és a [frigy]láda is benne voltak, akkor sokkal kevésbé fog most, amikor ezek már mind elpusztultak, amikor Isten elfordulása beteljesedett, amikor az ellenséges szándéknak még több alapja van.⁷⁸ Mekkora bolondság és tébolyodottság volna közösen részt venni az ünnepeken a megvetettekkel, az Istentől elhagyottakkal, az Urat megharagítókkal.

(5) Mondd meg nekem: Ha valaki történetesen megölné a fiadat, te képes volnál még ránézni? Képes volnál elfogadni [a gyilkos] köszönését? Nem kerülnéd-e inkább őt úgy, mint valami gonosz démont, mint magát az ördögöt? A [zsidók] a te Uradnak a Fiát ölték meg! Vennéd a bátorságot arra, hogy egy fedél alatt legyél velük? Krisztus, miután megölték, olyan tisztességben részesített téged, hogy testvérévé és örökostársává tett. Te azonban oly becstelenül bánsz vele, hogy azokat tiszteled, akik őt megölték: ezekkel keresed a közösséget az ünnepeken, szentségtelen gyülekező helyükön találkozol velük, tisztátalan ajtaikon lépsz be, és osztozkodsz a démonok asztalán.⁷⁹ Mert meg vagyok győződve, hogy így kell neveznem a zsidók böjtjét az istengyilkosság⁸⁰ után. Hiszen hogyan szolgálának

⁷⁴ Lásd a Hom 3.6.6 jegyzetét.

⁷⁵ Gen 4,5.

⁷⁶ Gen 8,21.

⁷⁷ Jer 7,4 (LXX).

⁷⁸ János korában általános érvényű vélekedés volt, hogy Isten végérvényesen lerombolta a zsidó Templomot, és hogy az soha többé nem fog újjáépülni. Ez a tétel a kor teológiai antijudaizmusának egyik alapköve, és János is bőségesen fejtegeti majd a 4. és 5. homíliájában.

⁷⁹ Utalás 1Kor 10,21-re, ahol az apostol a pogány áldozatokkal való közösségvállalásról szól.

⁸⁰ Nincs olyan szövegvariáns, amelyből hiányozna a „theoktonia” – istengyilkosság – kifejezés, noha az antiochiai teológiai tradíciónak némileg ellene mond ez a metafora (Perczel István szóbeli megjegyzése.) Ugyanakkor Jánosnál ez a szó nem hapax legomenon: előfordul még a *De adoratione pretiosae crucis* (PG 52.838)-ban, valamint az *In catenas sancti Petri*-ben is három helyen (Batareikh (ed.): *Discours inédit sur les chaînes de S. Pierre attribué à S. Jean Chrysostome*, Róma [Khrüszosztomika 3]: 45.12; 46.10. 47.1). E két utóbbi homília eredete ugyanakkor kétséges. Mindenesetre, ha valóban Jánostól származik az istengyilkos szó ehelyütt, akkor azt mondhatjuk, hogy Szárdeiszi Melitón után (lásd *Peri Paszkha* [De pascha] 734–737: [Sources chrétiennes 123]) János is képviselteti magát abban a 4–5. század fordulóján alkotó nemzedékben, amelyek nem pusztán krisztus-, hanem istengyilkos embereknek nevezi a zsidókat. Az elődökhöz képest abban mutatnak újítást, hogy az istengyilkosság toposzát egyetlen metaforába sűrítik, és egyfajta állandó jelzőként használják. Jánoson kívül Nazianzoszi Gergely is gyakran használja ezt a szót (*Epistulae theologicae* 101.22.5: Sources

démonoknak azok, akik Isten ellen mesterkednek? Ti pedig démonoktól vártok gyógyulást?⁸¹ Amikor Krisztus megengedte a démonoknak, hogy a disznókba menjenek, a konda azon nyomban a tengerbe vetette magát⁸². Ezek a démonok talán megkímélik majd az emberi testeket? Bárcsak ne pusztítanának, bárcsak ne ármánykodnának! De ők üzték ki a testet a paradicsomból, ők fosztották meg a fentről származó dicsőségtől: pont ők fogják meggyógyítani? Ez nevetséges és merő kitalálás. A démonok csak ártani és ármánykodni tudnak, nem pedig gyógyítani. Ha a lelket nem kímélik, hát mondd meg nekem, a testre talán gondjuk lesz? Ha az Országból is ki akarják űzni, akkor ugyan miért döntenének úgy, hogy meggyógyítják a testet?

(6) Nem hallottátok, amint a próféta – sőt inkább maga Isten a próféta által – azt mondta, hogy [a démonok] sem jót, sem gonoszt nem tudnak tenni?⁸³ De még ha tudnának és akarnának is gyógyítani – ami lehetetlen –, akkor sem kellene a kicsiny és mulékony haszonért nem szűnő, végtelen büntetést kapnod cserébe. Meggyógyítod a testet, hogy megöld a lelket? Ez nem túl jó üzlet. Inkább magadra haragítod Istent, tested teremtőjét, miközben a saját, gyógyulást kívánó akaratodat megvalósítod?

(7) Vagy talán bármiféle, démonokban hívő pogány is, akinek orvoslási tudománya van, könnyedén rávehet téged arra, hogy idegen isteneket imádj? Hiszen azok is sokszor, sokféle betegséget elűztek és egészségre fordítottak már mesterségük által. Ezért közösséget kellene talán vállalni istentelenségükben is? Semmiképpen sem! Hallgasd csak, mit mond Mózes a zsidóknak: „Ha próféta támad közöttetek, és álmokat lát, és jelekről és csodákról beszél, és azok a jelek és csodák meg is valósulnak, és azt mondja neked: 'Kövessünk és adjunk áldozatot idegen isteneknek, akiket nem imádtak atyáink', ne hallgassatok az ilyen próféta szavára, sem azokra az álmokra ne figyeljete, amelyeket lát.”⁸⁴

(8) Mózes ezt úgy érti, hogy ha egy próféta támad – mondja – és istentelenségre hív téged, miután azt a jelet teszi, hogy halottat támaszt fel, vagy leprást tisztít meg, vagy bénát gyógyít meg, ne engedj neki csak azért, mert a csoda megtörténik. Miért? „Megpróbál téged az Úr, a te Istened, hogy lássa, teljes szívedből és [48.855] teljes lelkedből szereted-e őt.”⁸⁵ Mindezekből világos, hogy a démonok nem gyógyítanak. Ha pedig valaha valamelyiknek meg is engedné Isten, hogy gyógyítson, mint ahogyan az embereknek megengedi, azért tenné, hogy téged próbára tegyen; nem azért, mert Ő nem tudja [ki vagy], hanem azért, hogy neveljen, és ne törd el, hogy téged a démonok gyógyítsanak.

(9) De miért is beszélek a test gyógyulásáról? Ha valaki téged a gyehennával fenyeget – hacsak nem szakadtál el Krisztustól –, ne hallgass a szavára! Ha valaki egy országot ígérne is, csak hogy hagyj el Isten egyszülött Fiát, fordulj el attól, és gyűlöld meg. Válg Pál tanítványává, és mondd vele együtt azokat a szavakat, amelyeket az ő boldog és nemes lelke kiáltott: „Meg vagyok győződve arról, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem erők, sem a jelen dolgai, sem az eljövendők, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem képes elszakítani minket az Istennek a Krisztus Jézusban, a mi Urunkban lévő szeretetétől.”⁸⁶

(10) Sem angyalok, sem erők, sem a jelen dolgai, sem az eljövendők, sem semmilyen más teremtmény nem választotta el Pált Krisztus szeretetétől. Téged pedig a testi gyógyulás bír

chrétiens 208; *Christus patiens* 1600: Sources chrétiennes 149; *Carmina dogmatica*: PG 466.1; *Carmina moralia*: PG 963.12) megtalálható Athanasziosznál (*De azymis*: PG 26.1329.17;38 sorok), de előfordul Epiphániosznál (Haer 3.5.3) és Theodorétosznál is (*Interpretatio in Psalmos*: PG 80.1280).

⁸¹ Ez utalás a 4–5. században divatos zsidó orvoslásra, amelyet sokkal hatékonyabbnak tartottak (a kor keresztényei is), mint az összes többi. Lásd a bevezetést.

⁸² Lásd Mt 8,31–32.

⁸³ Lásd Jer 10,5. A próféta a pogány bálványszobrokról szól itt.

⁸⁴ Deut 13,2–4 (LXX).

⁸⁵ Deut 13,4.

⁸⁶ Róma 8,38–39.

lázadásra? Miféle mentséget találhatunk mi? Krisztust bizonyára jobban kell félnünk, mint a gyehegnát, és jobban is kell vágnunk utána, mint egy ország után. És még ha betegek vagyunk is, jobb egészség nélkül maradni, mint a gyógyulás kedvéért istentelenségbe esni.⁸⁷ Mert ha egy démon gyógyított is meg, többet ártott neked, mint amennyit használt. Használt ugyan a testnek, de az nem sokkal később úgyis mindenestül el fog pusztulni, és meg fog rohadni; ártott azonban a halhatatlan léleknek. Gyermekrablók gyakran csalogatják a kisgyermeket édességekkel és süteményekkel, színes golyóbisokkal és más effélékkel, de aztán megfosztják őket szabadságuktól és az életüktől is. Ugyanígy tesznek a démonok is: a gyógyulás ígéretével közelednek, a lélek üdvösségét viszont a tenger mélyére vetik.⁸⁸

(11) Mi azonban ne tűrjük ezt el, testvéreim, hanem minden módon tartjuk magunkat távol az istentelenségtől. Jób talán hallgathatott asszonyára, [aki azt mondta neki,] hogy káromolja Istent, és szabaduljon meg az őt szorongató körülményektől? „Átkozd meg az Urat – mondta [az asszony] –, és halj meg!”⁸⁹ Ő azonban a gyötrődést és a fájdalom elviselését választotta, és inkább vállalta az elviselhetetlen szenvedés elhordozását, semhogy káromlással szabaduljon meg a kínzó körülmények közül. Őt kell nektek is követnetek. Mert, még ha ezerszeres szabadulást is ígér a démon a szenvedésből, ne engedj neki, ne tűrd meg, mint ahogy az igaz Jób sem engedett asszonyának. Hanem inkább válaszd azt, hogy elviseled a betegséget, semhogy a hited és a lelked üdvösségét elpusztítsd. Isten nem hagy el téged, hanem csak nagyobb dicsőségre akar emelni azzal, hogy gyakran megengedi, hogy betegségbe ess. Maradj bátor, hogy te is meghallhasd: „Talán úgy gondolod, másképp határoztam felőled, mint hogy igaznak bizonyulj?”⁹⁰

VIII.

Mondhattam volna ennél többet is, de hogy az elmondott dolgok emléke ne hogy megfakuljon, Mózes szavaival zárom a beszédemet: „Az eget és a földet hívom tanúkul ellenetek”⁹¹, hogy ha bárki közületek – akár jelen van, akár nincs – elmegy, hogy megnézze a kürtzengések ünnepét, vagy akár a zsinagógába rohan, vagy a Matrónáénak nevezett zsinagógába megy el, vagy részt vesz a böjtökben vagy a szombat megtartásában, vagy akár kicsi, akár nagy zsidó szokást tart: az eget és a földet hívom tanúbizonysággul, hogy én tiszta vagyok mindannyitok véréből.

(2) Ezek a szavak mellétek és mellém állnak majd a mi Urunk, Jézus Krisztus napján, és ha hallgattok rájuk, nagy bizodalomban részesítenek majd benneteket. **[48.856]** Ha azonban nem hallgattok rájuk, vagy bárkit elrejtetek azok közül, akik effélékre vetemednek, akkor szavaim súlyos vádakként fordulnak majd ellenetek. „Mert nem vonakodtam, hogy hirdessem nektek az Isten teljes akaratát”⁹²,

(3) hanem letétbe is helyeztem a pénzemet a pénzváltóknál. Nektok marad ott, hogy kamatozzon a letét, és hogy hasznot húzzatok az engedelmességből származó nyereségből

⁸⁷ Érdekes, paradigmátikus párhuzam található a Talmud *Aboda Zara* traktátusának 27b szakaszában, ahol R. Ismael nem engedte R. Eliézer ben Dámának, akit egy kígyó mart meg, hogy a Szechánja nevű faluból származó Jákób (keresztény karizmatikus, aki „Jesua ben Pantera” nevében gyógyított) által nyerjen gyógyulást. R. Eliézer ben Dáma belehalt sérülésébe, amire R. Ismael így szólt: „Boldog vagy ben Dáma, hogy békességben hunytál el, hogy tested igaz volt és lelked igazságban távozott, és hogy a bölcsek kerítését nem hágtad át.” Úgy látszik, háromszáz év múlva (valójában már sokkal korábban) fordult a kocka: most már a keresztény híveket kellett „félteni” a zsidó (mágikus) orvoslástól.

⁸⁸ Ez itt képzavar ugyan, de hűen követtem Jánost a fordításban.

⁸⁹ Jób 2,9 (LXX). A korabeli zsidó vallásosság nem ismerte az öngyilkosság gondolatát. A héber szöveg arra a feltevésre utal, hogy Isten megátkozása automatikusan halállal jár.

⁹⁰ Jób 40,8 (LXX). A görög szöveg eltér attól, ahogyan ma a hébert értelmezzük. Héberül a szakasz második mondata: „Azért kárhoztatsz engem, hogy te igaznak bizonyulj?”

⁹¹ Deut 30,19.

⁹² ApCsel 20,17.

testvéreitek üdvösségére. Vagy talán nehéznek és kellemetlennek érzitek azt, hogy eláruljátok azokat, akik ilyen bűnöket követnek el? Súlyos és kellemetlen teher inkább hallgatni. Mert nektek, akik elrejtitek, és azoknak, akik eltitkolják, maga a hallgatás hoz halált, Istent pedig ellenségetekké teszi. Mennyivel jobb inkább gyűlöletessé válni szolgatársaitok előtt az üdvösségért, semmint felingerelni az Urat magatok ellen. Mert ha most méltatlankodik is, semmit sem árthat neked testvéred; később azonban sokkal hálásabb lesz a gyógyulásáért. Ha azonban a szolgatársad tetszését keresed, és hallgatsz, és eltitkolod [a bűnét], akkor Isten méltán vádol majd az utolsó ítéletkor. A hallgatásoddal Istent is ellenségeddé teszed, és a testvérednek is ártasz; ha azonban jelented és leleplezed, akkor gyógyulást szerzel neki, visszanyered őt, baráttá teszed azt, aki örült volt, aki így a tapasztalat útján jön rá, hogy jót tettél vele.

(4) Ne gondoljátok, hogy szívességet tesztek testvéreiteknek azzal, hogy elnézitek, hogy efféle képtelenségeket követnek, és nem ítéletek el őket a leghatározottabban miattuk. Ha elveszítesz egy ruhadarabot, ugye, nemcsak a tolvajt, hanem azt is ellenségednek tartod, aki látta a lopást, de mégsem árulta el neked? Mindannyiunk anyja [az Egyház] nem egy ruhadarabot, hanem egy testvért veszített el. Az ördög lopta el, és most a judaizmusban tartja fogva: tudod, ki lopta el, tudod, kit lopott el. Ugye, látod: mint valami gyertya, úgy világít a tanításom szava, és keresgél mindenfelé fájdalmasan. És te mégis csendben maradsz, és nem segítesz? Ugyan micsoda mentséget találsz erre? Hogyne tartana téged az Egyház úgy számon, mint a leggonoszabb ellenségei egyikét, és úgy, mint aki háborút vív ellene, és rombolja őt?

(5) De Isten mentsen attól, hogy bárki, aki hallgatja tanácsaimat, úgy vétkezzen, hogy árulást⁹³ követ el testvére ellen, akiért Krisztus meghalt. Krisztus saját vérét ontotta érte: te pedig késlekedsz egy szót is szólni az érdekében? Arra kérlek, hogy ne késlekedj, hanem rögvest, miután innen elmegy, készülj fel a vadászatra, és közületek mindenki hozzon hozzám egyet azok közül, akik ebben a betegségben szenvednek.

(6) Isten mentsen attól, hogy oly sokan legyenek betegek. Kettő vagy három, vagy tíz vagy húsz hozzon egyet, hogy azon a napon, amelyiken látom a zsákmányt a hálóban, még gazdagabban teríthessem meg számotokra az asztalt.⁹⁴ Ha látni fogom, hogy a tanácsok, amelyeket ma adtam nektek, munkába állnak, méginkább igyekezni fogok meggyógyítani őket, ami pedig még nagyobb hasznot fog hozni nektek is és nekik is.

(7) Ne fogadjátok könnyelműen a szavaimat, hanem a nők a nőket, a férfiak a férfiakat, a szolgák a szolgákat, a szabadok a szabadokat, a gyermekek a gyermekeket: mindenki szigorú pontossággal ejtse el⁹⁵ azokat, akik efféle betegségben szenvednek, és ezzel a szerencséjével jöjjetek el a holnapi összejövételre, hogy dicséretet nyerjétek tőlünk, de a mi dicséretünk előtt az Istentől jövő végtelen sok és kimondhatatlan fizetséget nyerjétek el, amely messze felülmúlja a sikeres fáradozás mértékét. Bár mindannyiunk fáradozását koronázná siker a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme és emberek iránti szeretete által, akiért és akivel az Atyának legyen dicsőség a Szent Lélekkel együtt, most és mindig, örökkön örökké. Amen.

⁹³ Az árulást itt az el-nem-árulás szinonimájaként kell érteni.

⁹⁴ Vagyis a tanítás, a tanácsok asztalát. Az itt szereplő utalás, mely egy következő zsidók ellen elmondott beszédre mutat, kétféleképpen érthető. Vagy a második homíliáról van szó, vagy pedig egy már elvesztett beszédet kell feltételeznünk. Lásd Pradels–Brändle–Heimgartner: *The Sequence...* pp. 109–110., akik az utóbbi feltételezés mellett érvelnek.

⁹⁵ Értsd: mint vadász a zsákmányát.